

(затвердженої Наказом Державної судової адміністрації України 05.12.2013 № 169 (у редакції наказу Державної судової адміністрації України від 05.05.2025р. № 184) URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_184_2025_dodatok_2.pdf

Панченко Марія,
юрист-аналітик
Правозахисного центру для
військовослужбовців
«Принцип»

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВЕТЕРАНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОТИДІЯ ДИСКРИМІНАЦІЙНИМ ПРАКТИКАМ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання правової взаємодії держави з ветеранами війни набуває особливої актуальності. Проте в сучасному експертному та правоохоронному середовищі спостерігається тривожна тенденція до формування уявлення про так звану «ветеранську злочинність» як окреме деструктивне явище. Такі дискусії часто базуються на стигматизуючих підходах, що передбачають автоматичну ідентифікацію ветеранів у системі правопорядку, створення окремих реєстрів «небезпечних» категорій та презумпцію наявності психічних розладів у кожної особи з ветеранським статусом. Зазначені підходи суперечать базовим принципам прав людини та потребують ґрунтовного перегляду крізь призму науково обґрунтованої методології.

Превенція та протидія злочинності: міжнародні стандарти. Ефективні політики протидії злочинності, що застосовуються в світі, передбачають комплексне вирішення питань забезпечення соціальної рівності та згуртованості. Резолюція ЕКОСОП 2002/13 «Дії щодо сприяння ефективному запобіганню злочинності» та додані до неї Керівні принципи

визначають, що превенція не може обмежуватися лише поліцейським наглядом [1]. Відповідно до ст. 8 та 10 Резолюції, превентивні стратегії мають бути інтегровані в соціальну політику (освіту, охорону здоров'я, житло), а фінансування має виходити за межі суто правоохоронної діяльності.

Для ефективної реінтеграції ветеранів важливо, щоб програми соціальної підтримки були нестигматизуючими, тобто не виокремлювали отримувачів допомоги як потенційно небезпечну групу. Збирання кримінальної статистики за ознакою приналежності до групи «ветерани» є етично сумнівним і може використовуватися для маніпуляцій, що лише посилює соціальну маргіналізацію.

Проблема групового профайлінгу та компетенція правоохоронців. Використання групового профайлінгу в контексті ветеранів є прямою дискримінацією. Відповідно до Посібника з питань запобігання неправомірному етнічному профайлінгу (FRA), використання особистих характеристик (раса, етнічне походження, соціальний статус) як замінника індивідуальної підозри є незаконним [2, с. 37-40]. У випадку ветеранів ми спостерігаємо спроби запровадити статусний профайлінг, де бойовий досвід автоматично прирівнюється до схильності до насильства.

Проблема посилюється низьким рівнем кваліфікації практичних працівників. Дослідження, проведене на базі Львівського державного університету внутрішніх справ у 2017–2019 роках, показало, що 83% опитаних працівників оперативних підрозділів (222 особи) взагалі не розуміють суті та змісту поняття профайлінгу [3, с. 96]. Це створює небезпеку, коли замість наукового кримінального профайлінгу правоохоронці вдаються до примітивних групових стереотипів. Такий підхід суперечить ст. 24 Конституції України та ст. 14 СКПЛ [4; 5].

Психофізичний стан як об'єкт кримінологічного аналізу. Якісна методологія дослідження злочинності серед ветеранів має базуватися на клінічних та поведінкових медіаторах, а не на формальному статусі. Дослідження Центру військового психічного здоров'я Королівського коледжу (на вибірці 13 856 осіб) продемонструвало, що найсильнішими

предикторами насильницької злочинності є чинники, які існували до військової служби: вік, низький рівень освіти та наявність судимостей до призову [6, с. 914].

Бойовий досвід сам по собі не є першопричиною злочину. Натомість критичне значення мають такі фактори:

1. Зловживання алкоголем (збільшує ризик більше ніж удвічі).

2. ПТСР, зокрема симптоми гіперзбудження (дратівливість, спалахи гніву).

3. Високий ризик самооцінювання агресії після повернення.

Вивчення цих аспектів у межах кримінального провадження має на меті індивідуалізацію допомоги або покарання, а не створення «портрета потенційного злочинця-ветерана» [6, с. 914].

Право на приватність та індивідуалізація відповідальності. Ветерани мають право на приватність особистого життя (ст. 8 ЄКПЛ). Системна ідентифікація ветеранів у базах даних органів правопорядку без зв'язку з конкретним злочином є невиправданою. Статус ветерана повинен фігурувати у справі лише тоді, коли це необхідно для забезпечення справедливого розгляду.

Кримінальна відповідальність має виключно персоніфікований характер. Злочин є результатом вольового рішення конкретної особи або збігу її індивідуальних життєвих обставин, а не наслідком належності до будь-якої соціальної групи. Підставою відповідальності є вчинення особою конкретного суспільно небезпечного діяння (ст. 2 КК України). У кожному кримінальному провадженні обов'язковому доказуванню підлягає не лише подія злочину, а й винуватість обвинуваченого, зокрема його мотив і мета. Це виключає можливість автоматичного перенесення групових характеристик (наприклад, досвіду бойових дій) на конкретний вчинок без доведення прямого зв'язку.

Наразі судова практика щодо врахування статусу УБД є неусталеною: він може оцінюватися і як пом'якшувальна, і як обтяжувальна обставина. Така невизначеність створює ризики дискримінації. Ветеранський статус сам по собі не є

криміногенним фактором, а фактори ПТСР чи відсутність ресоціалізації можуть проявлятися і в осіб без цього статусу.

Висновки. Гарантії захисту прав ветеранів у кримінальному провадженні потребують:

- відмови від практики групового профайлінгу та стигматизуючих ресестрів;
- підвищення професійної кваліфікації правоохоронців щодо наукових методів індивідуального профайлінгу;
- зміщення фокусу з «контролю за групою» на соціальну підтримку та психологічну допомогу (відповідно до стандартів ЕКОСОП);
- законодавчого уточнення порядку врахування психофізичного стану (ПТСР) при обранні запобіжних заходів та покарань, незалежно від формального статусу особи.

Список використаних джерел

1. Дії щодо сприяння ефективному запобіганню злочинності: Резолюція Економічної і Соціальної Ради ООН 2002/13 від 24 липня 2002 р. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/resolution_2002-13.pdf

2. Towards More Effective Policing. Understanding and preventing discriminatory ethnic profiling: A Guide. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), 2010. 80 p. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1133-Guide-ethnic-profiling_EN.pdf

3. Дмитрик Ю. І., Кондратюк О. В. Профайлінг у діяльності оперативних підрозділів. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 3 (13). С. 95–100. URL: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2021_Vol.%204,%20No.%203_95-100.pdf

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%25D0%25BA/96-%25D0%25B2%25D1%2580%23Text>

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: <https://www.google.com/search?q=https://zakon.rada.gov.ua/laws/sh>

ow/995_004%23Text

6. MacManus D., Dean K., Al Bakir M. et al. Violent offending by UK military personnel deployed to Iraq and Afghanistan: a data linkage cohort study. *The Lancet*. 2013. Vol. 381. Issue 9870. P. 907–917.

URL:
https://www.researchgate.net/publication/236053436_Violent_offending_by_UK_military_personnel_deployed_to_Iraq_and_Afghanistan_A_data_linkage_cohort_study

7. Профайлінг у системі заходів психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. *Психологія та педагогіка*.

URL:
<https://psychped.navs.edu.ua/article/download/687/691>